

УДК 908:27-523.4(477.46)«1779/2022»

Ніна ЗАГРЕБЕЛЬНА, Микола ЯРЕТИК
(м. Київ)

Краєзнавчі студії через призму досліджень Савінської церкви села Шабельники Золотоніського району Черкаської області

У статті розглянуто історію церкви Святого Сави Освяченого села Шабельники Золотоніського району Черкаської області. На основі архівних матеріалів Державного архіву Полтавської області, а саме: клірових відомостей, сповідних розписів, метричних книг охарактеризовано організаційну та структурну діяльність церкви та розкрито її роль в житті українських селян XVIII-XX ст.

Ключові слова: православна церква, клірова відомість, парафіяни, священник, дяк, пономар, престол, десятина, квадратний сажень, гектар, сотка, духовенство, толока.

Постановка проблеми. Дослідження історії православної церкви в Україні залишається актуальним для сучасних краєзнавчих студій. Сучасна російсько-українська війна вкотре підкреслює необхідність вивчення власного минулого та збереження історичної пам'яті. Впродовж багатьох століть церква була осередком духовного та культурного життя українського народу. В даній статті проаналізовано організаційне становлення та діяльність церкви села Шабельники Золотоніського району Черкаської області.

Історіографія проблеми. Історію даної церкви досліджувала краєзнавець, вчителька історії Шабельниківського НВК Золотоніського району Макарчук Н. [3], Загребельна Н. та Яретик М. [4].

Метою дослідження є комплексне висвітлення організаційної структури та функціонування церкви Святого Сави Освяченого села Шабельники Золотоніського району Черкаської області упродовж XVIII – початку XX ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виходячи з запису клірової відомості церкви Святого Сави Освяченого села Шабельники Золотоніського повіту Полтавської губернії, датованої груднем 1814 року, в ній говориться про, те, що храм побудований з дерева, до церковної служби є придатним та має один прихід. При Савінській церкві налічується 62 двори. Згідно з «указним положенням» для служителів церкви було визначено необхідну кількість дворів: для священника – 1 двір, для дячка – 1 двір та для пономаря – 1 двір [1].

Окремої уваги заслуговує кліровий запис про склад сімей священно та церковнослужителів. Священником даної церкви числився Володимир Торський, 34 роки (станом на 1814 рік). Він мав трьох синів: 11-річного Олександра, 4-річного Федора та 2-річного Симеона. Дячком Савінської церкви був Андрій Торський (імовірно родич священника Володимира Торського), 21-річного віку.

Варто зазначити, що станом на грудень місяць 1814 року в Савінській церкві не було «пономаря по штату», а «звільнених по старості та хворобі не було» [1].

Особливо, на наш погляд, важливою складовою дослідження біографічних відомостей про духовенство церкви села Шабельники є інформація про здобутий освітній рівень членів сімей церковних та священницьких осіб станом на 1814 рік. Так, згідно з даною кліровою відомістю священник Торський «навчався у Переяславській семінарії нижніх класів синтаксису», його старший син Олександр «навчається в семінарії Переяславській латинській мові», а менші сини Федір та Симеон «помалолетству не навчаються». Штатний дячок Андрій Торський «навчався у Переяславській семінарії синтаксису» як і вищезазначений священник. В кінці архівного документу зазначено наступне: «К сей ведомости села Шабельников священник Владимир Торский подписался» [1].

Нині маємо ще один не менш цікавий для краєзнавчих досліджень документ – клірову відомість церкви Святого Сави Освяченого села Шабельники Золотоніського повіту Полтавської губернії, датовану 1847 роком. В ній зазначається, що храм збудований у 1735 році «старанністю парафіян». Будівля церкви дерев'яна, з такою ж дзвіницею та обидві потребують ремонту. Престол в церкві один, холодний, в ім'я Преподобного Сави. Церковного начиння достатньо. При даному храмі «положено по штату: священник – 1, дячек – 1» [2].

У кліровій відомості за 1847 рік містяться відомості про кількість та розмір земельних наділів, котрі перебували у власності церкви: «Земель при сей церкви усадебной и селидебной 1824 ра квадратных саженой: земля сия отведена для священника помещиком графом Василием Петровичем Завадовским. Акта на оных нет, пашеной и сенокосной земли для пользования священно и церковно-служителей от доброхотных жителей издавна определенно 20-ть десятин, которыми священно и церковно-служители пользуются» [2].

Згідно з сучасною міжнародною системою мір та ваги, можемо визначити площу землі, яка належала церкві: 1824 квадратних сажени дорівнюють 8303,3 м². Це, в свою чергу, дорівнює 0,83 га (гектари). Якщо в 1 га нараховується 100 соток, відповідно останнє число дорівнює 83 сотки. Таким чином, проаналізувавши відомість про кількість церковної землі, за нашими обрахунками ми визначили розмір церковного землеволодіння з використанням сучасних мір площі [5, с. 115].

У документі було зазначено, що дану кількість землі священнику було відведено поміщиком графом Василем Завадовським – відомим російським дворянином українського старшинського походження, сином міністра народної освіти Російської імперії, фаворита імператриці Катерини II, графа Священної Римської імперії Петра Завадовського. Виходячи з клірового запису, можемо зробити припущення, що цей поміщик надав землю для священника за усною домовленістю, оскільки жодного юридичного договору, який це б підтверджував, не було укладено [5, с. 115].

Далі в кліровій відомості ми знаходимо запис про наявність окремих житлових будівель для священника та причетника (дячка). Крім того можемо дізнатися про майнове становище духовенства Савінської церкви: «На содержание священно- и

церковно-служителей жалование получается сто двадцать шесть рублей серебром в год содержание их посредственно» [2]. Відповідно держава офіційно виплачувала духовним особам 126 рублів чистим сріблом, що означало державне забезпечення та утримування православного духовенства.

Наступні записи є, на нашу думку, не менш цінними, оскільки вони характеризують та розкривають систему поземельних відносин між церквою та жителями села Шабельники: «Зданий к сей церкви принадлежащих никаких не имеется кроме пашеной восемнадцать десятин земли из которых двенадцать десятин ежегодно отдаются в наем и деньги получаемые обращаются в пользу церкви. Шесть же десятин этой земли каждый год состоит под общественной толокою» [2].

Виходячи з даного положення, можемо дійти висновку, що така регламентація економічних взаємин, які були нормою тогочасних відносин між місцевим населенням та церквою як домінуючою суспільною інституцією українського села XIX століття, утвердилася починаючи з часу відкриття та функціонування Савінської церкви. Землі ж цього храму, які перебували щороку під громадською толокою, імовірно, використовувалися для сезонного збору врожаю та інших видів громадських робіт [5, с. 116].

На початку XX століття центром духовності Шабельників була новозбудована Савінська церква, споруджена з дерева у 1898 році. Згідно з документом «Клировая книга по Полтавской епархии на 1902 год» [4]: «Савінська церква, дерев'яна, з прибудованою дзвіницею, холодна, побудована 1898 р. При храмі наявні: церковна бібліотека, церковно-приходська школа, будинок для квартири священика (5 кімнат, 23 куб. саж.), землі церковної – 20 десятин (82 квадратні сажени), орної – 34 десятини (801 квадратний сажень). Зарплата священика на рік становила 300 рублів, псаломщика – 100 рублів. Церква знаходиться від Консисторії в 250 верстах. Прихожан нараховується 640 чоловіків і 598 жінок. Посаду священика займає Іоанн Олександрович Буржинський (в сані священика – з 1901 року). Псаломщик – Феодор Констянтинович Зубковський (на цій посаді з 1883 року). Церковний староста – козак Іоанн Захарович Якименко. У такому ж документі станом на 1912 рік церковним старостою зазначений Лука Андрійович Блоха» [3, с. 16-17].

Висновки. Отже, на основі архівних матеріалів Державного архіву Полтавської області (клірових відомостей) охарактеризовано організаційну та структурну діяльність церкви Святого Сави Освяченого села Шабельники Золотоніського району Черкаської області та розкрито її роль в житті українських селян XVIII – XIX століття. Не зважаючи на роль православної церкви як провідної ідеологічної сили російського імперського режиму на селі, місцеві парафії слугували осередком духовності українського суспільства, сприяли формуванню релігійного світогляду та духовно-моральних цінностей українського народу. Саме таким центром духовної константи крізь призму століть залишається церква села Шабельники.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний архів Полтавської області. Фонд № 706. Опис № 4. Справа № 96. Клірова відомість церкви Святого Сави Освяченого села Шабельники Золотоніського повіту Полтавської губернії за 1814 рік. Режим доступу: <https://www.familysearch.org/records/images/search-results?imageGroupNumbers=108125692&page=1>

2. Державний архів Полтавської області. Фонд № 706. Опис № 4. Справа № 300. Клірова відомість церкви Святого Сави Освяченого села Шабельники Золотоніського повіту Полтавської губернії за 1847 рік. Режим доступу: <https://www.familysearch.org/records/images/image-details?imageGroupNumbers=108128093&page=1&rmsId=ТН-7778-109668-429-68&imageIndex=0>

3. Макарчук Н. Шабельники: від козацьких джерел і до сьогодення. Черкаси: Видавець Макарчук Н. П., 2013. 208 с.

4. Справочная клировая книга по Полтавской епархии на 1902 г. Полтава: 1902. 655 с. Режим доступу: <https://pravoslavnoe-duhovenstvo.ru/library/material/8877/>

5. Яретик М., Загребельна Н. Історична ретроспектива церкви села Шабельники Золотоніського району Черкаської області. Освіта і наука – 2022. Зб. наукових праць. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2022. 1295 с.

УДК 930:34(44)«1804/1815»

Жанна ІЩЕНКО, Олексій ДЕРКАЧ
(м. Київ)

Окремі історико-правові аспекти наполеонівської Франції: історіографія питання

У доповіді розглядається історіографічний доробок з проблеми правових особливостей бонапартизму, який став своєрідним підґрунтям для втілення політичних, військових та законодавчих планів Наполеона I.

Ключові слова: бонапартизм, наполеонівська Франція.

Постановка проблеми. Окремі історико-правові аспекти наполеонівської доби, з приманним їй драматичним змінам в історії Франції, які і свою чергу мали безпосередній вплив на тогочасну європейську політичну мапу. впродовж тривалого часу привертала увагу дослідників. Особливу зацікавленість викликало і викликає становлення нового для тогочасної Європи політичного режиму – бонапартизму, на тлі якого проявились особливості державотворення Наполеона I.

Мета і завдання дослідження. Виходячи з стану дослідження окресленої проблеми у вітчизняній історіографії ми поставили за мету проаналізувати процес розвитку особливостей та становлення наполеонівської Франції в контексті історичної ретроспективи, з урахуванням історико-правових особливостей державницького процесу та наслідків впливу досліджуваного історичного етапу на формування сучасної Франції.